

Stadsarchief

■ Het invoeren van gegevens uit de doop-, trouw- en begraafboeken (DTB) in de computer verloopt gesmeerd. Eind december 1996 waren er reeds meer dan 15.000 dopen verwerkt. De door Marjo van Well, Jacqueline Barten en Theo Slot ingevoerde gegevens worden gecontroleerd door René Bruysten en Jan Buiks. Controle is altijd noodzakelijk. Zo kan worden voorkomen dat er een basisbestand met nogal veel fouten ontstaat zoals blijkt uit de gegevens van de Burgerlijke Stand die enkele jaren geleden zijn ingevoerd.

In de loop van dit jaar zullen de gegevens ook in de studiezaal beschikbaar zijn. De nieuwe ingang is niet alleen interessant voor genealogen, maar kan in de toekomst ook zijn waarde bewijzen voor het historisch-demografisch onderzoek.

Het huizenregister, waarover reeds in een vorig nummer werd bericht, telt nu ruim 2100 records en beslaat de periode 1768-1794. Ik schat dat de helft van de huizen in de stad nu in dit bestand is terug te vinden. Met behulp van het programma Freebase kan op allerlei trefwoorden gezocht worden, dus niet alleen op eigennamen, maar

ook op huisnamen, straatnamen en de verkoopwaarde van het huis.

Onlangs kwam gereed het repertorium op de notulen van de Gemeenteraad over de periode 1890-1894. Politiek gezien was dit een onrustige periode. In 1893 kregen de meer radicale katholieken - de z.g. ultramontanen - zo veel zetels in de raad, dat zij het al genomen besluit om een nieuwe rijkskweekschool te bouwen konden blokkeren. De kweekschool verhuisde naar Nijmegen en in 's-Hertogenbosch begon men welgemeend met de oprichting van een bisschoppelijke kweekschool. De ultramontanen gaven de voorkeur aan bijzonder - katholiek - onderwijs, ook al kostte dat hen veel meer dan het door de overheid gefinancierde openbare onderwijs.

De ultramontanen ageerden ook tegen activiteiten die zij als "zedenederend" zagen, zoals het vieren van carnaval, de kermis en het dansen in cafés. Het was aan hen te danken dat de belasting op dansmuziek in 1894 werd verhoogd van fl. 1.50 per jaar (vastrecht) tot fl. 2.50. De Oeteldonkse Club die om een subsidie vroeg ter financiering van de optocht kreeg nul op rekest. Zeven raadsleden waren tegen, vier voor.¹ Veel stof tot klagen gaf ook de in 1889 aangestelde "ingenieur-architect" ir. F.M.L. Kerkhoff uit Utrecht. Hij was

de eerste afgestudeerde ingenieur die openbare werken onder zich kreeg. De weerstand tegen deze professionalisering was groot; raadsleden klaagden steen en been over de "bureaucratische wijze van werken".² Toen in 1894 de brug over de Dommel bij de Vugtheruitgang (waar nu Chalet Royal staat) dreigde in te storten gingen er zelfs stemmen op om de man te ontslaan.³ Burge-meester en wethouders namen hem in bescherming en de bui dreef over. Tegen de verdrinking in groeide het domein van ir. Kerkhoff uit tot de dienst Gemeentewerken. In 1893 startte ook de bouw van de eerste huizen in de nieuwe wijk tussen de Dommel en het station. Later zou deze eerste echte stadsuitbreiding de naam 't Zand krijgen. De jaren daarvoor was het terrein namelijk met zand opgehoogd. Ook dat gaf weer aanleiding tot gemopper: overal stooft het zand je om de oren. De bouw van nieuwe huizen kwam maar aarzelend op gang. Wel was dit de aanleiding om eindelijk, in 1894, een bouwverordening vast te stellen. Tot dan toe mochten men bouwen waar en wat men wilde. Tot 1894 was alleen een vergunning nodig wanneer gebruik werd gemaakt van de openbare ruimte. Zo vinden we in de raadsnotulen voor 1894 wel vergunningen terug om de Binnen-Dieze te overkluisen, om kelderluiken in het trottoir

te mogen hebben of om loden buizen onder de straat te leggen. Ook voor de installatie van een stoommachine of een gasmotor was een vergunning vereist. Vanaf 1894 mocht men niet meer zonder vergunning bouwen. De Bossche bevolking mocht dan graag feestvieren en een deel ervan blonk uit in toewijding aan het katholieke geloof, met de gezondheid was het treurig gesteld. Een in 1891 gepubliceerd onderzoek van de Gezondheidscommissie toonde overduidelijk aan dat de sterftecijfers in 's-Hertogenbosch veel hoger waren dan in andere, vergelijkbare steden.⁴ Met de resultaten van dit onderzoek werd weinig gedaan. De raadsleden waren vooral bang te veel geld uit te geven aan de gezondheidszorg. Ondertussen deed zich in 1891 een tyfusedepidemie voor en het jaar daarop dreigde de cholera. De commissie stelde voor de kermis niet door te laten gaan, maar daar waren de koffiehuishouders fel tegen. In 1891 liet Defensie weten dat het de Tolbrugkazerne niet meer wenste te gebruiken, aangezien het gebouw 'besmet' was. Wat we daar precies onder moeten verstaan is niet duidelijk, maar de legerleiding vond het onverantwoord de soldaten daar nog langer te laten wonen. Het uit 1744 daterende gebouw werd daarop aan een fabriek verkocht. In 1894 mompelde een van de raads-

leden tijdens een openbare vergadering tegen zijn buurman: 'die (bedoeld werd de commissie) zou ik er maar buiten laten'. Het eerbare raadslid mompelde iets te luid en daags daarna was iedereen op de hoogte. Voor de commissie reden om collectief haar ontslag te nemen. Er werden overigens wel pogingen gedaan iets aan de gebrekkige hygiëne en de slechte huisvesting te doen. Zo werd bij de begrotingsbehandeling in 1894 voorgesteld om meer woningen onbewoonbaar te laten verklaren. De meerderheid zag echter het belang van dit soort maatregelen niet in. Oude, overleefde theorieën en opvattingen bleven in zwang. Zo vond het ultramontaanse raadslid Bogaerts, toen er weer eens angst was voor een dreigende uitbarsting van cholera, het nodig om de verkoop van vers fruit op de markt streng te controleren. Dat ging terug op het uit de middeleeuwen stammende idee dat het eten van veel vers fruit zou leiden tot een besmettelijke ziekte.⁵ Het voorstel van ir. Kerkhoff om een onderzoek in te stellen naar de toestand van de riolen werd echter aangehouden. In 1894 werd bekend dat jhr. mr. P.J. Bosch van Drakestein, commissaris der koningin in Noord-Brabant, in zijn testament aan de gemeente een groot legaat had vermaakt. Een bedrag van fl. 10.000 was

bestemd voor de bouw van een fontein (de 'Draak' op het Stationsplein). Het monument gold als aandenken aan de vrouw en de twee kinderen van jhr. Bosch die vroeg gestorven waren.⁶ De repertoria op de raadsnotulen over de periode 1816-1894, waar in beknopte vorm de raadsbesluiten worden weergegeven, zijn te verkrijgen op 3 floppies (programma WP 5.1). Kosten: fl. 45.- (drie diskettes) indien afgehaald bij de balie van de studiezaal; fl. 50.- indien per post verzonden.

Ton Kappelhof ■
hoofd archieven

Noten

1. Notulen Gemeenteraad 21 december 1893, nr. 16.
2. Notulen Gemeenteraad 9 november 1894, nr. 11.
3. Geheime notulen Gemeenteraad, 20 dec. 1894.
4. Notulen Gemeenteraad 20 juni 1891, nr. 5 (met 10 tabellen).
5. Notulen Gemeenteraad 23 augustus 1894, nr. 14.
6. Notulen Gemeenteraad 1894, 22 aug. nr. 10, 6 sept. nr. 5f, 20 dec. nrs. 10 en 43.